

Стецюк В. Б.
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський

Випускник Подільської духовної семінарії Олександр Жуковський: ранній етап біографії

Серед випускників Подільської духовної семінарії помітне місце займає Олександр Тимофійович Жуковський – активний діяч Визвольних змагань 1917-1920 рр., військовий міністр Української Народної Республіки. Слід зазначити, що постать О. Жуковського неодноразово привертала увагу дослідників; доречно, зокрема, відзначити присвячені йому праці П. Гай-Нижника [4], О. Кудлай [5; 6]. Однак увага більшості дослідників зосереджувалась на діяльності Жуковського в добу Української революції 1917-1920 рр., водночас дореволюційний етап його життя зазвичай висвітлюється побіжно.

Народився О. Жуковський 22 листопада 1884 р. у с. Юзефівка (у дослідженнях подається як Йозифівка) Балтського повіту Подільської губернії у родині священослужителя.

У службових документах О. Жуковського зазначалось, що «загальну освіту отримав у Подільській духовній семінарії», що зазвичай трактують як факт закінчення ним вказаного навчального закладу. Однак аналіз документів семінарії засвідчує, що станом на літо 1903 р. Олександр Жуковський значиться серед учнів 2-го класу [9, с.317], тобто завершити шестирічний семінарський курс він мав у 1906 р. Проте вже у 1904-1905 рр. Жуковського серед семінаристів немає [10, с.390-391], а у довідковому виданні про особовий склад Окремого корпусу прикордонної варті Російської імперії вказано, що освітній рівень

офіцера становить «три класи Подільської духовної семінарії» [7, с.492]. Слід зазначити, що саме на рубіж століть припала криза духовних семінарій. Як зазначав у спогадах радянський маршал О. Василевський, випускник семінарії у Костромі, «більшість учнів семінарії намагались використати її як трамплін для вступу до світського вищого навчального закладу» [1, с.12]. Нам не вдалось знайти документи про час вибуття юнака із семінарії, однак можна припустити, що у 1904-1905 рр. він вирішив скористатись пільгами при вступі на військову службу, які давало закінчення двох класів духовної семінарії, і перервав навчання.

Слід зазначити, що з семінарськими роками О. Жуковського пов'язане ще одне питання, не висвітлене дослідниками його біографії. Воно стосується формування неформальних зв'язків із товаришами по навчанню. Обсяг розвідки не дозволяє охарактеризувати все коло спілкування Жуковського, однак варто зупинитись на одній постаті – у 1905 р. Подільську духовну семінарію закінчив Всеволод Голубович, одноліток і земляк Жуковського [10, с.390]. Згодом Олександр Тимофійович саме в уряді Голубовича обіймав посаду міністра військових справ. Таким чином, постає питання про збереження певних неформальних зв'язків по завершенню навчання та про вплив цих зв'язків на подальші життєві стратегії як самого Жуковського, так і його товаришів по навчанню.

У 1905-1908 рр. О. Жуковський навчався в Одеському юнкерському училищі. Загалом у роки навчання він не виділявся серед однокурсників особливими здобутками у навчанні чи бойовій підготовці. Побічним свідченням скромних успіхів юнкера Жуковського може слугувати той факт, що за три роки навчання він так і не отримав підвищення в чині. Справа в тому, що юнкерів могли відзначати званнями портупей-юнкера та фельдфебеля; за нашими підрахунками, серед 136 випускників Одеського військового училища 1908 р.

п'ять осіб мали чин фельдфебеля і 54 – чин портупей-юнкера. Тобто подібні звання не були чимось винятковим і присвоювались достатньо широко. Для прикладу, однокурсник Жуковського, майбутній генерал армії УНР, Марко Безручко в ході навчання отримав звання портупей-юнкера [3, с.245].

Варто зазначити, що у науковій літературі різняться відомості щодо часу закінчення О. Жуковським військового училища. Наприклад, Я. Тинченко вказує, що це відбулось у 1908 р. [14, с.162], натомість в роботах П. Гай-Нижника та О. Кудлай вказано, що з училища О. Жуковського випущено у 1907 р. [4, с.5; 6, с.233].

Знайомство із наказами про присвоєння офіцерських звань свідчать, що Олександр Жуковський закінчив військове училище у 1908 р., однак отримав «старшинство в чині» з 14 червня 1907 р. [3, с.245], тобто підрахунок подальшого службового стажу надалі мав відбуватись, починаючи з 1907 р. Подібна практика існувала щодо випускників військових навчальних закладів, що закінчили училище за найвищим, першим, розрядом. Безумовно, цей факт при першому ознайомленні із ним начебто суперечить озвученій вище тезі про скромні успіхи юнкера Жуковського у навчанні; однак потрібно враховувати, що зі 134 випускників Одеського юнкерського училища 1908 р. лише 32 закінчили училище за другим розрядом і отримали старшинство у чині з часу закінчення навчання.

Достатньо важко однозначно охарактеризувати погляди О. Жуковського цього часу, його ставлення до імперської влади, українського національного руху, а також причини вступу до військового навчального закладу. Тривалий час існував погляд на офіцерський корпус царської армії як цілковито відданий монарху та імперії. Як зауважував з цього приводу В. Січинський, «в ті часи українська молодь, що мала бодай стихійну українську свідомість, оминала військові школи, щоб, мовляв, «не служити царю» та взагалі, під впливом

соціалістичних ідей, була настроєна протимілітарично» [12, с.4]. Однак наразі подібний підхід зазнає значної переоцінки. Зокрема, відомо про існування українських гуртків у Київському та Чугуївському військових училищах [11, с.15; 13], ряд офіцерів (О. Пилькевич, М. Федоровський, П. Богацький) були активними учасниками національного руху. Можна припустити, що О. Жуковський був небайдужим до національного життя, однак підтверджень його участі в українському русі до 1917 р. немає.

По завершенні училища О. Жуковський три роки прослужив у 110-му піхотному Камському полку, дислокованому у м. Ковно (Каунас). Про цей період його життя практично нічого не відомо. Єдина помітна подія цього часу у житті молодого офіцера – одруження із донькою офіцера Камського полку, учителькою Марією Аркадіівною Іпатьєвою [4, с.5].

22 грудня 1911 р. поручик Жуковський перевівся до 9-ї Ломжинської прикордонної бригади [7, с.492]. Що підштовхнуло до цього кроку, у відомих нам джерелах не зазначено. Можна припустити, що поштовхом стали кар'єрні та фінансові міркування – офіцери корпусу прикордонної варти, підпорядкованого не військовому відомству, а міністерству фінансів, отримували вищу платню та отримували додаткові виплати за затримані партії контрабанди.

З початком Першої світової війни Ломжинська бригада була переформована у 4-й Німанський прикордонний піхотний полк, в лавах якого Жуковський пройшов усю війну. Саме події війни стали каталізатором кар'єри Олександра Тимофійовича. Молодий офіцер відзначився в ході відступу російської армії 1915 р., за які був відзначений однією з найпочесніших військових нагород Російської імперії – Георгіївською зброєю. Як зазначалось у наказі про нагородження, «в боях 14-го, 15-го и 18-го сентября 1915 года у деревни Антокольцы, несколько раз доводил свою сотню до штыкового удара, опрокидывая противника, а в бою в ночь с 25-го на 26-е сентября у местечка

Крево, под губительным огнем противника, подавая пример мужества, будучи выдвинут с сотней из резерва, трижды доводил свою сотню до штыкового удара, приняв лично участие в штыковой схватке» [8, арк..235]. Також Олександр Тимофійович був удостоєний орденів Святої Анни 4-го, 3-го та 2-го ступенів, Святого Станіслава 3-го та 2-го ступенів [2, арк.743]. Вступивши у війну у чині поручика, менш, ніж за три роки він отримав підвищення до чинів штаб-ротмістра, ротмістра та підполковника.

Як бачимо, дореволюційний період життя Олександра Тимофійовича Жуковського потребує подальшого ретельного вивчення. Наразі можна констатувати, що повний курс навчання у Подільській духовній семінарії О. Жуковський не завершив, військове училище завершив із досить скромними навчальними успіхами, а його просування кар'єрними сходинками відбувалось досить повільно. Лише світова війна сприяли прискоренню його кар'єри та виявленню командирських здібностей.

Перелік використаних джерел:

1. Василевский А. М. Дело все жизни. Москва: Политиздат, 1978. 552 с.
2. Высочайшие приказы Его Императорского Величества. *Российский государственный военно-исторический архив*. Ф. 400. Оп. 6. Д. 14836. 782 арк.
3. Высочайшие приказы по военному ведомству. Прибавление к №992 «Разведчика». *Разведчик*. 1908. №923. С. 229-260.
4. Гай-Нижник П. Олександр Жуковський – військовий і державний діяч Української Народної Республіки. В кн.: *Жуковський О. Вспомини часів епохи Великої Східньої Революції початка 1917-19 рр. (Із окопів до Тюрми). Записка книжечка. 1919 рік.* / Упорядник: Павло Гай-Нижник. Київ, 2018. С. 5-27.
5. Кудлай О. Б. Олександр Жуковський: сторінки біографії військового міністра УНР. *Український історичний журнал*. 2014. №5. С. 75-88.

6. Кудлай О. Б. Сторінки біографії військового міністра УНР Олександра Жуковського. *Українська біографістика*. 2017. Випуск 15. С. 232-244.

7. Личный состав чинов Отдельного Корпуса Пограничной Стражи по старшинству. Составлен по 6 декабря 1913 г. (включительно). Санкт-Петербург, 1914 г. 553 с.

8. Приказы войскам: Юго-Западного фронта, Кавказской, 2, 3, 4, 8, 9 и 10 армиям. *Российский государственный военно-исторический архив*. Ф. 400. Оп. 6. Д. 27248. 305 арк.

9. Разрядный список воспитанников всех шести классов Подольской Духовной Семинарии, (составленный в педагогическом собрании Правления оной 4, 6, 9 и 11 июня 1903 года, после годичных испытаний, бывших в м.м. мае и июне сего 1903 года). *Подольские епархиальные ведомости*. 1903. №27. С.313-391.

10. Разрядный список воспитанников всех шести классов Подольской Духовной Семинарии, (составленный в педагогических собраниях Правления Семинарии 16, 19, 20, 24 и 27 мая 1905 года). *Подольские епархиальные ведомости*. 1905. №26. С.380-391.

11. Середа М. Отаман Болбочан. *Літопис Червоної Калини*. 1930. №3. С. 14-17.

12. Січинський В. Павло Богацький. *Свобода*. 1954. 26 лютого (Число 38). С.4.

13. Стешко Ф. Український гурток у Київській військовій школі (рр. 1899-1901). Спомини учасника. *Календар «Дніпро» на 1936 рік*. Львів, 1935. С. 121-125.

14. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917-1921). Київ: Темпора, 2007. 424 с.